

УДК 341.2

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.32>

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ РОЗУМІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Каменчук Тетяна Василівна,
аспірантка кафедри теорії і філософії права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ми живемо у світі, який є більш взаємопов'язаним і вразливим, ніж будь-коли раніше. Сучасний світ стає все більш інтегрованим, переживає одну зі своїх періодичних трансформацій. Слово «глобалізація» є відносно новим, утворене наприкінці 1970-х років. Створення значущих стосунків, які працюють глобально, саме по собі є складним завданням. Люди все частіше стикаються з відчуттям невизначеності у зв'язку зі стрімкими змінами в багатьох сферах життя, виникає питання, яка перспектива, парадигма чи теорія можуть краще пояснити ці зміни. Нерівність у світі постійно зростає: мільйони людей продовжують страждати від примусового виселення, неналежного доступу до освіти та базового медичного лікування та жакливих умов праці. Глобальні проблеми, зокрема стосовно сучасного розуміння прав людини, потрібно вирішувати шляхом збору та обміну знаннями між дисциплінами, установами у глобальному масштабі. У статті розкрито питання глобалізації як процесу, який трансформує всі економічні, політичні, соціальні та культурні реалії. Дослідження охоплювало питання реальних переваг та недоліків глобалізації у контексті її впливу на поняття прав людини. Йдеться про побудову таких систем, які би позитивно впливали на суспільно-політичні питання та уніфікацію прав людини зокрема. Увагу також приділено тому, що, незважаючи на те, що уряди та міжнародні органи, як-от Організація Об'єднаних Націй, дедалі частіше впроваджують захист прав людини, серйозні загрози та грубі порушення прав людини також зростають у період глобалізації. Ми стали свідками швидких змін у локальних і глобальних процесах, бачимо зростання та збільшення участі організацій людей і громадян у керівництві створенням справедливих, залучених та стійких спільнот. У статті проаналізовано динаміку появи та змін поняття прав людини, з одного боку, та швидкий рух глобалізації – з іншого, а також їх взаємозв'язок.

Ключові слова: права людини, єдність прав людини, глобалізація, уніфікація, універсальність поняття.

Kamenchuk Tetiana. Globalization as a mechanism for ensuring a common understanding of human rights

We live in a world that is more interconnected and vulnerable than ever before. The modern world is becoming more integrated, experiencing one of its periodic transformations. The word "globalization" is relatively new, coined in the late 1970s. Building meaningful relationships that work globally is a challenge in itself. People are increasingly confronted with uncertainty about rapid change in many areas of life, and the question arises as to which perspective, paradigm, or theory can best explain these changes. Inequality in the world is growing: millions of people continue to suffer from forced evictions, inadequate access to education and basic medical treatment, and appalling working conditions. Global issues, in particular the modern understanding of human rights, need to be addressed through the collection and exchange of knowledge between disciplines and institutions on a global scale. The article reveals the issue of globalization as a process that transforms all economic, political, social, and cultural realities. The study covered the real advantages and disadvantages of globalization in the context of its impact on human rights. We are talking about building such systems that would have a positive impact on socio-political issues and the unification of human rights in particular. Attention is

also drawn to the fact that, although governments and international bodies, such as the United Nations, are increasingly promoting human rights protection, serious threats and gross human rights violations are also on the rise in globalization. We have witnessed rapid changes in local and global processes, and we see an increase and increase in the participation of people's organizations and citizens in leading the creation of fair, involved, and sustainable communities. The article analyzes the dynamics of the emergence and change of the concept of human rights, on the one hand, and the rapid movement of globalization, on the other, and their relationship.

Key words: *human rights, unity of human rights, globalization, unification, universality of concepts.*

Права людини, які закріплені у чинних міжнародно-правових договорах, є результатом довготривалого історичного розвитку суспільно-політичної думки, поступового формування стандартів, що стали нормою життя сучасного демократичного суспільства. Пошук універсальної моделі взаємин індивіда та влади тривав тисячоліттями, ідеї демократії, прав людини та принципу громадянства виникли у V–VI століттях до н.е. у стародавніх грецьких полісах. Мислителі того часу (Платон, Протагор, Сократ, Арістотель, Перикл) уперше відзначили тісну взаємодію прав людини та панування закону у суспільстві та визначили напрями і форми розвитку державності на шляху до свободи та гуманізму [1, с. 10].

Аналізуючи історію, ми бачимо, що певний час відбуваються масові та масштабні перетворення як у засобах виробництва, так і у виробничих відносинах, засновані не лише на появі нових технологій, а й на зміні моделей суспільної організації. Протягом 1970-х років світ переживав одну з цих періодичних трансформацій (іноді це називають переходом від «фордизму» до «постфордизму» [2, с. 305; 3, с. 104; 4, с. 22]. Цей останній цикл змін пов'язаний зі зростанням напівпровідникової електроніки та комунікаційних систем, його почали називати «глобалізацією» [5, с. 5]. Закономірним постало те, що глобалізація у такому вимірі зумовлює розвиток глобалізаційних процесів й у інших сферах.

У зв'язку з цим часто кажуть, що ми живемо у глобалізованому світі. Чи розширює це, чи звужує наші горизонти, наші особистості? Сьогодні ми можемо робити вибір і формувати відносини, за допомогою яких здатні жити, працювати і діяти у світі, що вирізняється соціальним порядком, який називається розвинутим глобальним капіталізмом. У своєму виступі

на Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 23 вересня 2003 року Генеральний секретар ООН Кофі Аннан зазначав, що на глобалізацію необхідно дивитися «очима людей, піднімаючись вище інтересів власних країн і правильно вловлюючи надії та побоювання нашого спільного людського дому... Зараз більше людей, ніж будь-коли, не хочуть запізнитися на поїзд глобалізації; але вони хочуть знати, куди він прямує, і бути впевнені, що він рухається із достатньою для виживання швидкістю» [6].

Глобалізація – це дискурс, водночас ідеалістичний набір переконань, поведінковий набір принципів, правил і діяльності та матеріальний набір результатів. Він усе частіше стає предметом обговорення та напряму світової, політичної еліти, котра зазвичай і визначає вектор глобалізаційних процесів у світі.

Останніми роками щорічні зібрання західних політичних лідерів, глобальних корпоративних керівників та міжнародних фінансових установ не обходилися без натовпу на вулицях. Сіетл, Женева, Гетеборг, Генуя – це все знайомі назви міст, кожна з яких викликає образи протестувальників і політиків, банерів і розбитих вікон, навіть поранень і смерті. Проблеми, які спонукали виникнення цього руху, – порушення прав людини, руйнування навколишнього середовища, незадовільні умови праці, використання дитячої праці, насильство над жінками, занепокоєння генетично модифікованими організмами, усі ознаки того, що Ульріх Бек назвав «суспільством ризику» [7, с. 19].

Зростаюча кількість неурядових організацій, громадських рухів, лобістських груп і навіть бізнес-асоціацій та корпорацій – те, що названо «глобальним громадянським суспільством» – «перетинає» політичні, культурні, інституційні та тери-

торіальні кордони, намагаючись глобалізувати соціальну активність [8, с. 416].

Вони розробляють та впроваджують корпоративні кодекси поведінки, рамові та інші механізми, засновані на правилах, призначених для сприяння «корпоративній соціальній відповідальності» і для заповнення прогалін у регулюванні, залишених урядами, які не бажають або не можуть брати участь у державній політиці та соціальному регулюванні [9, с. 16; 10, с. 13].

Глобалізація є ідеалістичною в тому сенсі, що вона уособлюється як складний процес, який зробить світ більш багатим і більш щасливим [11, с. 218]. Громадські рухи, неурядові організації, бізнес-асоціації та корпорації та навіть Організація Об'єднаних Націй взяли на себе зобов'язання шукати врегулювання певних прав за межами державних політичних, правових та інституційних рамок.

Глобалізація є поведінковою в тому сенсі, що соціальна реорганізація наявних інституцій, а також зміни, вимушені в практиці реальних людей, змінюють і порушують «нормальне» життя [12, с. 133]. У результаті цих змін «все тверде тане в повітрі» [13, с. 63]. З точки зору реорганізації суспільних відносин у поєднанні зі змінами у виробничих відносинах глобалізація має далекосяжний вплив.

Оскільки суперництво наддержав роздувало старі ідеологічні суперечки, світ змінювався. Після падіння Берлінської стіни пішли два пов'язані напрями «тріумфалізму». Одні проголошували настання «однополярного моменту», коли влада Сполучених Штатів панувала в усьому світі. Для інших це був «кінець історії», оскільки лібералізм і глобалізований вільний ринок здобув остаточну перемогу в історичній світовій боротьбі за суперечливі концепції прав.

На думку Л.С. Леонової, оптимальним визначенням глобалізації в галузі прав людини може бути визнання універсального статусу прав людини, закріплення прав і свобод людини у їх захисті на міжнародному рівні [14, с. 306].

Права людини – надзвичайно складна категорія, сьогодні авангардом розвитку можна назвати реформи – розробку стратегій і тактик для підвищення обі-

знаності та боротьби з порушеннями та нехтуванням правами людини в усьому світі. Це непросте завдання. Люди задаються питанням, чи є сучасний феномен прав людини обшивкою риторики, що прикриває безпорадність і навіть цинізм, чи, можливо, ми вже працюємо разом як одна людська раса, щоб знищити нещастя та зловживання [15, с. 1945–1947].

Відповідь на питання є настільки ж нелегким, як і відповідь на питання: чи можемо ми бути близькими до істинної справедливості у своїх вчинках.

На жаль або на щастя, відносність переслідує чи не всі найскладніші для розуміння процеси та явища, зокрема й глобалізацію прав людини. Узагальнене розуміння глобалізації зводиться до всесвітньої уніфікації та інтеграції, однак не абсолютної, що й породжує таку її характеристику, як відносність.

Історичний розвиток та становлення тих можливостей людини, які були надані природою та без яких її існування стає неможливим або негідним, пов'язуються з неоднорідністю правового, політичного, економічного та соціального розвитку держав.

Прекрасно демонструє цю тенденцію утвердження нормативно-правових актів міжнародного рівня із забезпечення та захисту прав людини різними політико-правовими режимами: 1948 року була прийнята Загальна декларація прав людини, що на перший погляд здавалася еталоном поваги до людини як біосоціодуховної істоти, незалежно від будь-яких її характеристик, все ж не відповідала очікуванню деяких країн мусульманського світу, що вилилося у обурення її змістом та відмову від приєднання, з подальшим прийняттям у 1990 році Каїрської декларації прав людини в ісламі [16].

Такий стан дозволяє з упевненістю стверджувати про важливість не лише форми, а й змісту. Змістовим наповненням уніфікації та інтеграції людських прав є стале розуміння їх ідеї, чітке окреслення якісних характеристик у свідомості кожного жителя планети. Цікаво, що виходячи з відповідного аналізу прослідковується нерозривна залежність людської гідності та ідеї уніфікації прав людини, оскільки гідність людини – це усвідомлення та

прийняття самим собою того, що ти рівний (гідний) усім іншим, що ти відчуваєш самоцінність. Поширення ідеї людської гідності означає уніфікацію прав людини, які є похідними від розуміння самоцінності кожного і не можуть існувати окремо.

Говорячи про значення форми для уніфікації прав людини, відзначимо, що загалом особливого значення вибрана форма цього процесу не має, якщо досягається ціль: чи ти абориген віддаленого від цивілізації острова, чи ти житель мегаполісу передової країни, якщо норми вашого співжиття дозволяють відчувати самоцінність кожному, то чи випадково, чи навмисно уніфікація отримує позитивну тенденцію.

З цього видається, що форми уніфікації прав людини варто розглядати крізь призму безлічі аспектів, серед яких – географічний, політичний (геополітичний), економічний, соціальний (культурний), релігійний та навіть кліматичний.

Як зазначала Елеонора Рузвельт: «Зрештою, з чого починаються загальні права людини? У маленьких місцях, неподалік від дому – такі близькі й такі маленькі, що їх неможливо побачити на жодній карті світу. Проте вони є світом окремої людини; район, в якому вона проживає; школа або коледж, в якій вона навчається; фабрика, ферма чи офіс, де вона працює. Це ті місця, де кожен чоловік, жінка та дитина шукають рівної справедливості, рівних можливостей, рівної гідності без дискримінації. Якщо ці права не мають значення там, вони не мають жодного значення. Без узгоджених дій громадян, щоб підтримувати їх поруч із домом, ми будемо марно шукати прогресу у великому світі» [17].

Керуючись положеннями Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй (до 2000 року ООН рекомендувала дотримання концепції глобалізації, яка через загострення екологічних та соціальних проблем була визнана як неефективна. Декларація тисячоліття стала свого роду реакцією на цю неефективність, замість концепції глобалізації запровадила «Стратегію сталого розвитку» як глобальну концепцію руху в майбутнє для людства) [18], «глобалізацію прав людини» можна визначити як багатогранну категорію, що виражає прагнення світової спільноти у світі, що глобалізується, до вирішення

першочергових завдань: утвердження принципів людської гідності, глобальності та справедливості рівні, забезпечення поваги до всіх міжнародно визнаних прав людини та основних свобод, боротьба з несправедливістю; розвиток для всіх народів світу; боротьба з насильством, терором та злочинністю; боротьба з деградацією і руйнуванням нашого спільного дому, позбавлення всього людства... від загрози проживання на планеті, яка буде безнадійно зіпсована діяльністю людини, звільнення народів від лих війн чи то всередині держав, чи між державами, усунення загроз, створюваних зброєю масового знищення [19]. Тож глобалізація прав людини – це процес впливу різних факторів міжнародного значення (економічних, політичних, культурних та інформаційних) на права людини в окремих країнах; взаємозалежність соціального стану індивіда від життя народів та людства загалом і навпаки; це універсалізація позитивного світового досвіду у галузі прав людини, визнання та закріплення універсального статусу права і свободи людини, їх захисту на міжнародному рівні.

Узгодженість дій світової спільноти є двигуном гуманістичного розвитку людства, незважаючи на кардинально різні умови утвердження ідей уніфікації прав людини, всі вони за умови узгодженості, тобто плідної праці кожного, стають реальністю.

Такий динамічний, багатоаспектний процес дозволяє ультимативно підходити до удосконалення поняття прав людини по всьому світі, не руйнуючи традицій кожного з народів та не породжуючи безглузду ворожнечу. Наповнення самого процесу глобалізації людських прав моральністю є ключем до інтегрованого світу, соціокультурного різноманіття, в якому традиційні відношення категорій «добро» та «зло» зазнають впливу не інтенсивно.

Однією з найважливіших характеристик для суспільств, які бажають брати участь у процесах, пов'язаних з розвитком прав людини, є їх інклюзивність. Лише інклюзивне суспільство стає частиною описаного Елеонорою Рузвельт процесу узгодження дій громадян, лише воно здатне віддавати та ще більше отримувати. Історичні факти свідчать, що залізні завіси

за жодних умов не створять сприятливий клімат для утвердження ідеалів людських прав, а тим більше їх поширення.

Цікавим є те, що консонанс цих ідеалів породить і їх занепад. Справді, звучить дуже дивно, однак цінність процедур уніфікації та інтеграції полягає у багатому різноманітті ідей, які постійно піддаються аналізу та синтезу. Формування єдиності людських прав зумовить втрату потреби у глибокому їх осмисленні, спричиненому активними світовими трансформаціями. Саме завдяки останнім можна спостерігати поступовий логічний ріст різних видів прав людини поколіннями.

На поточний момент ми чітко окреслюємо три покоління прав людини (перше покоління прав людини – невідчужувані особисті і політичні права; друге покоління прав людини – соціальні, економічні і культурні права; третє покоління прав людини – солідарні, колективні права народів), які до моменту становлення пройшли тернистий шлях від концепцій окремих науковців, локальних документів до повноцінних моделей, закріплених та визнаних світовим співтовариством. Усі покоління прав людини змістовно є результатом глобалістичних процесів, коли правова думка і природа прав певного покоління виходить за межі правової системи однієї держави.

Варто зазначити, що перше, друге та третє покоління прав людини уже тривалий час піддаються процесу універсалізації, зокрема завдяки формуванню чітких правових норм та чітких санкцій за їх недотримання на найвищому міжнародному рівні (Загальна декларація прав людини; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Конвенція про політичні права жінок; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права тощо). Що стосується четвертого покоління, то воно наразі лише стало на шлях універсалізації, воно не має достатнього підґрунтя для визнання повноцінним поколінням. До четвертого покоління входять багато новітніх та суперечливих прав, які виникли внаслідок надзвичайного розвитку медицини, біології, генетики, хімії, фізики тощо, зокрема права на зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві

шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами [20, с. 103].

Однозначно можна сказати, що на швидкий процес універсалізації цих прав очікувати не варто, оскільки їх суперечливість надзвичайно негативно може вплинути на згадану раніше моральність цього процесу.

У таких умовах особливої уваги заслуговує право на Інтернет, яке було визнано правом людини у доповіді ООН спеціального доповідача з питань заохочення та захисту права на свободу думок і їх вираження Франка Ла Рю та віднесено науковцями саме до цього покоління прав [21].

У зв'язку із цим слід звернути увагу на те, що з розвитком глобальних інформаційних технологій Human Rights Peacenet, Amnesty International та безліч інших вебсайтів тепер запропонували правозахисникам безпрецедентні можливості для боротьби. Не можна не помітити успіху «інформаційного тиску», до прикладу, правозахисної спільноти на мексиканський уряд під час повстання в Чьопасі або «інформаційної активності» щодо прав людини під час бурхливих подій на площі Тяньаньмень або проти репресій Індонезії у Східному Тиморі. Поширення неурядових організацій, орієнтованих на права людини, і розвиток правозахисної діяльності після холодної війни, як-от: Міжнародна жіноча конференція в Пекіні та початок гуманітарних заходів, також викликали нові надії на просування прав людини [22, с. 246]. Але навіть, якщо нова глобальна комунікаційна революція може розширювати можливості прав людини, глобалізація також пов'язана з двома тривожними тенденціями. По-перше, це супроводжувалося зростанням розриву між багатими та бідними країнами. По-друге, це викликало негативну реакцію в ім'я різних вірувань і способів життя, які нібито загрожують.

Таким чином, висновком є:

1. Глобалізація прав людини – це процес безперервний, який проходить на багатьох рівнях. Поширення істинної ідеї прав людини є беззаперечною та єдиною ціллю їх універсалізації. Форма універсалізації має значення лише тоді, коли втрачається моральність цього процесу.

2. Прослідковується глибока взаємозалежність поширення прав людини та людської гідності – відчуття людини гідною іншим свідчить про те, що уніфікація отримує позитивну тенденцію.

3. Узгоджені дії міжнародної спільноти поки є одними з найефективніших способів універсалізації прав людини, які виражаються в узгодженому політико-правовому регулюванні суспільних відносин, зокрема завдяки міжнародним нормативно-правовим документам.

4. Наповнення уніфікації та інтеграції прав людини моральністю є ключем до світу, який зберігає соціокультурне різноманіття та в якому традиційні відношення категорій «добро» та «зло» мало зазнають впливу.

5. Значний науково-технологічний поступ є причиною утвердження четвертого покоління прав людини. Четверте покоління прав людини є настільки суперечливим, що основною загрозою процесу їх уніфікації стає порушення моральності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. Київ : ФОРМ-Лекс, 2018. 168 с.
2. Lipschutz Ronnie D. *After Authority: War, Peace and Global Politics in the 21st Century*. Albany, New York : State University of New York Press, 2000. 242 p.
3. Rupert Mark. *Producing Hegemony: The Politics of Mass Production and American Global Power*. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 252 p.
4. Polanyi Karl. *The Great Transformation*. Boston, MA : Beacon, 2nd ed., 2001. 360 p.
5. Bhagwati Jagdish. *In Defense of Globalization*. Oxford : Oxford University Press. 2007, 344 p.
6. Report of a Brainstorming Meeting on Reform of the Human Rights Treaty Body System, Malbun, Liechtenstein. 4–7 May 2003 ('Malbun Report'), 8 July 2003. UN Doc A/58/123.
7. Beck Ulrich. *Risk Society: Towards a New Modernity*. Beverly Hills, CA : Sage. 1992, 264.
8. Lipschutz Ronnie D. "Reconstructing World Politics: The Emergence of Global Civil Society," *Millenium*. No. 21 (3). 1992/93. P. 389–420.
9. Haufler Virginia. *Public Role for the Private Sector: Industry Self-Regulation in a Global Economy*. Washington, DC : Carnegie Endowment for International Peace, 2001. 160 p.
10. Jenkins Rhys, Ruth Pearson, and Gill Seyfang (eds.). *Corporate Responsibility and Labour Rights: Codes of Conduct in the Global Economy*. London : Earthscan, 2002. 232 p.
11. Friedman Thomas. *The Lexus and the Olive Tree*. New York : Farrar Strauss Giroux, 2000. 394 p.
12. Wood Ellen Meiksins. *Democracy against Capitalism: Renewing Historical Materialism*. Cambridge : Cambridge University Press. 1995. 316 p.
13. Marx Karl, and Friedrich Engels. *The Communist Manifesto*. New York : Pocket Books, 1964. 143 p.
14. Леонова Л.С. Глобалізація прав людини. *Наукові записки*. Том 20. Спеціальний випуск, 2002. С. 306–308.
15. Hathaway O.A. Do human rights treaties make a difference? *Yale Law Journal*. 2001. P. 1935–2042.
16. Каїрська декларація про права людини у ісламі : міжнародний документ від 05.08.1990. № 995-882. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_882#Text (дата звернення: 29.04.2022).
17. Make human rights a reality for all: case for support. UN. 2020. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/UNHumanRights_CfS_cmyk_online.pdf (дата звернення: 29.04.2022).
18. The Global Risks Report 2020. World Economic Forum. URL: <http://reports.weforum.org/global-risks-report-2020/shareable-infographics/> (дата звернення: 29.04.2022).
19. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй : міжнародний документ від 08.09.2000. № 995-621. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621#Text (дата звернення: 29.04.2022).

20. Аврамова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми. *Право України*. 2010. № 2. С. 101–107.

21. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue, 16.05.2011. No. A/HRC/17/27. URL: https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf (дата звернення: 29.04.2022).

22. Micheline Isha. The history of human rights: From Ancient Times to the Globalization Era. University of California Press, 2008. 450 p.